

شیوه های ارتباط کلامی همسران در سیره اهل بیت (علیهم السلام)

رقیه قائم پناه^۱

چکیده

سخن گفتن نیاز به یک مهارت اساسی دارد که آثار فردی و اجتماعی فراوانی در پی دارد که می تواند از جمله این آثار را می توان در بین خانواده و زوجین یافت از این رو مقاله حاضر با موضوع شیوه های ارتباط کلامی همسران در سیره اهل بیت (علیهم السلام) در صدد است به بیان آثار این مهارت بر حل اختلافات بین زوجین بپردازد در این صورت آثار مهارت کلامی را به دو دسته تقسیم نموده دسته اول مربوط به آثار ایجابی می باشد که عبارت اند از: تشکر و قدر دانی، بیان سخنان محبت آمیز، مشورت کردن و دلجویی از همسر نگاشته شده است؛ بخش دوم نیز مربوط به تاثیر سلبی مهارت کلامی که به دو دسته پرهیز از ناسزاگویی و پرهیز از عیب جویی تقسیم می شود که می توان به این نتیجه رسید که مهارت بیان و سخن گفتن در نوع رفتار و حل اختلاف تاثیر زیادی دارد؛ مقاله حاضر روش کتاب خانه ای و تحلیلی از برخی روایات ائمه (علیهم السلام) نگاشته شده است.

کلید واژه: ارتباط، سیره، شیوه، کلام، همسر

---

^۱ دانش آموخته سطح ۲ مرکز آموزش های غیر حضوری

مقدمه

سخن گفتن، یکی از قابلیت‌ها و هدیه‌هایی است که آفریدگار به بشر هدیه داده است. خداوند نه تنها استعداد سخن گفتن را به آدمی هدیه داد، بلکه توان گویش‌های متنوع را به انسان ارزانی داشته است. امروزه صدها زبان و هزاران گویش در سراسر گیتی وجود دارد و این نشانه‌ای بر عظمت دستگاه آفرینش است.

ارتباط مفید و سازنده از مهم‌ترین گام برای دست یافتن به اهداف بلند در خانواده است. سلامت در زندگی، به شیوه‌ی ارتباط میان اعضای خانواده بستگی دارد. ارتباط مؤثر میان افراد خانواده اثر مستقیمی بر سلامت روانی افراد آن دارد، به رشد شخصیتی و هویت‌یابی افراد کمک می‌کند. سازگاری فرد و حل اختلاف را افزایش می‌دهد، باعث مقابله سازنده با فشارهای روانی می‌شود و نهایت این که خود شکوفایی و رشد و کارایی نهاد خانواده را به همراه دارد.

سخنی که با نرمی و عطوفت همراه باشد، آهنگی گوش نواز و دلنشین دارد؛ از این رو اگر سخن همراه با ملایمت و نرمش باشد، عواطف و احساسات را بر می‌انگیزد از اختلافات بی‌مورد جلوگیری می‌کند. البته ملایمت در سخن زمانی ارزشمند است که با قاطعیت و شفافیت همراه باشد ارتباط مؤثر بهترین راه برای از بین بردن سوء تفاهم‌ها است. از این رو توجه به تاثیرات مهارت‌های کلامی در جامعه به خصوص لازم و ضروری است.

با توجه به بررسی‌های انجام شده به دلیل اهمیت موضوع کتب و مقالات فراوانی در باب موضوع مهارت کلامی نگاشته شده است که برخی از آنها عبارت‌اند از: مقاله مهارت‌های کلامی زوجین در خانواده با تکیه بر زندگی حضرت زهرا (س) نوشته راحله هادوی منتشر شده در سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد همچنین مقاله نقش ارتباط کلامی و غیر کلامی در تحکیم بنیان خانواده از منظر قرآن کریم نوشته محمد حسین توانایی منتشر شده در اولین همایش ملی روانشناسی و مشاوره خانواده استان البرز، همچنین کتاب از عشق تا مهارت: مهارت کلامی زوجین از منظر اسلام نوشته طاهره زحمتکش می‌باشد؛ منابع بیان شده در رابطه با مهارت کلامی است که تاثیرات آن نیز در خانواده اشاره می‌شود اما آنچه که مقاله حاضر را از دیگر مقالات بیان شده متمایز می‌کند و نسبت به آنها نوآوری دارد توجه این مقاله به صورت جزئی به مهارت کلامی و تاثر آن در اختلافات زوجین می‌باشد.

۱: مفهوم شناسی

۱_۱: مفهوم کلام

کلام در لغت به معنی حرف، سخن جمله ای که مفید فایده یا خبری باشد به نحوی که چون گوینده خاموش شود، شنونده در انتظار نماند.^۱

کلام علمی است که به وسیله ادله عقلی، عقاید ایمانی و دینی را اثبات می‌کند و دلایل گروهی از پیشینیان را که در اعتقادات خویش راه خطا پیموده‌اند، رد می‌کند.^۲

صناعت کلام، ملکه ای است که انسان به کمک آن می‌تواند از راه گفتار، به یاری آرا و افعال محدود و معینی که صاحب شریعت، آن‌ها را به صراحت بیان کرده است بپردازد؛ و هر چه را مخالف آن است باطل نماید.^۳

۱_۳: مفهوم سیره

«سیره»، اسم مصدر از «سیر» است که بر «گذشتن»، «روان شدن» و «حرکت کردن» دلالت می‌کند.^۴ همچنین به معنای رفتن و سیر کردن بر زمین است. درباره این واژه در منابع لغوی آمده: «سیر؛ یعنی حرکت کردن در روی زمین، در زمین راه رفتن و گذشتن و عبور نمودن».^۵

«سیره»، حالتی است که انسان دارد؛ یعنی نوع خاص حرکت و رفتار انسان. «سیره» بر وزن «فعله» است، مانند «فطره» که در این وزن، واژه بر نوع عمل دلالت می‌کند.^۶ برای مثال «جلسه»؛ یعنی نشستن و «جلسه»؛ یعنی نوع نشستن و «سیره» نیز نوع حرکت است.^۷ بنابراین، اهل لغت در توضیح معنای سیره گفته‌اند: «سیره؛ طریقه، هیئت و حالت است».^۸

---

^۱ معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه کلام

^۲ ابن خلدون، مقدمه، ص ۴۵۸ ۴۶۷.

^۳ فارابی، احصاء العلوم، ص ۱۱۴.

^۴ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۱۲۰

^۵ راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۴۷.

^۶ اندلسی، الفیه ابن مالک فی النحو و الصرف، ص ۴۱.

^۷ ابن منظور، لسان العرب، ج ۶، ص ۴۵۴.

^۸ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۱۲۱.

سیره در اصطلاح، یعنی استمرار روش و شیوه مستمر عملی در میان مردم بر انجام کاری و یا ترک عملی. و اگر مراد از مردم (ناس) همه عقلا باشد، این سیره را سیره عقلا و اگر همه مسلمین یا پیروان مذهب و یا گروهی خاص از مسلمانان باشد آن را سیره متشرعه می‌نامند.^۱

وقتی سیره پیامبر یا امامان گفته می‌شود، نمونه‌هایی از اخلاق و رفتار مستمر آنان مقصود است که در زندگی بر آن روش عمل می‌کردند. گاهی هم اخلاق و سیره و سنت به یک معنی به کار می‌رود.^۲

۲: جایگاه مهارت کلامی

برقراری ارتباط کلامی از سویی به نیاز انسان برمی‌گردد؛ بدین معنی که فرد برای رفع و رجوع بسیاری از کارها، اعم از نیازهای مادی و معنوی چون تهیه وسایل مورد نیاز زندگی و یا برای حل مشکلات و پاسخ پرسش‌ها، به برقراری ارتباط کلامی نیازمن است. اما درباره هدف ارتباط مباحث بسیار زیادی مطرح شده است؛ بدین صورت که اگر به عنوان شخص سوم به ارتباط توجه شود، هدف از آن را می‌توان رفع نیازهای طرفین، فهم و دریافت مسائل مختلف یا اقناع دیگران دانست.^۳

طبق یافته‌های روان‌شناسی حدود ۷۵٪ از اوقات روز انسان صرف ارتباطات انسانی می‌شود و بر همین مبنا کیفیت زندگی هر شخص بستگی به کیفیت ارتباطات او با دیگران دارد. ارتباط عامل گسترش روابط صمیمی است. در سطح کاربردی ارتباط به زوج‌ها اجازه می‌دهد که مشکلاتشان را مورد بحث قرار داده و حل کنند و موضوعات مهم زندگیشان را مورد بحث و بررسی قرار دهند.^۴

برای مثال همسرانی که نمی‌توانند در قالب ارتباط صمیمی احساساتشان را برای یکدیگر بروز دهند احتمالاً در جنبه‌های مختلف زندگی زناشویی دچار مشکل می‌گردند و یا زوج‌هایی که قادر نباشند عدم توافق را به توافق تبدیل کنند اغلب گرفتار چرخه‌ای از گرفتاری‌های تمام‌نشده می‌شوند که برای سال‌ها تکرار می‌شود.^۵

بنابراین، تأکید اسلام بر مدنیت انسان مبتنی بر سرشت وجودی انسان است که برای رفع مایحتاج خود ملتزم به زندگی جمعی و گروهی است؛ زیرا در این شیوه زندگی اجتماعی، علاوه بر رفع

---

^۱ حکیم، *الاصول العامة للفقهاء المقارن*، ص ۱۹۹.

^۲ ملک زاده، *سیره سیاسی معصومان در عصر حاکمیت*، ص ۲۷.

^۳ محسنیان راد، *ارتباط شناسی*، ص ۴۳.

^۴ تنه کار، *زندگی زناشویی فوق العاده*، ص ۲۹.

^۵ همان

احتیاج‌های اولیه و ثانویه خود، قابلیت‌های وجودی او نیز شکوفا می‌شود؛ به عبارتی، هویت واقعی انسان زمانی آشکار می‌شود که وی بتواند تمام استعداد‌های خویش را به فعلیت برساند تا به بلندای مقام انسانی خویش بار یابد و با تحقق این اوصاف انسانی است که می‌تواند جامعه‌ای سالم و مدنی‌تی مفید داشته باشد.^۱

۳: مهارت کلامی ایجابی

در برخی موارد برخی مهارت‌ها ایجاب می‌کند تا زوجین آموزش ببینند تا به وسیله آن از برخی از اختلافات دوری کنند برخی از این موارد عبارت‌اند از:

۳-۱: تشکر و قدر دانی

یکی از عوامل مدیریت روابط خانواده تشکر و قدردانی از زحمات یکدیگر است. زن و مرد هر دو برای اداره‌ی خانواده و تأمین مسایل رفاهی تلاش می‌کنند.^۲

اشاعه‌ی فرهنگ تشکر در خانواده، باعث می‌شود فرزندان هم یاد بگیرند در مقابل خدماتی که دریافت می‌کنند از هم تشکر کنند و از همه مهم‌تر این که در مقابل والدینی که به آن‌ها خدمت می‌کنند تشکر می‌نمایند. متأسفانه در بعضی از خانواده‌ها چون هر یک از زن و شوهر نسبت به دیگری به عنوان طلبکار نگاه می‌کند، به خود اجازه نمی‌دهد که از زحمات طرف مقابل تشکر کند.^۳

هداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ» ای اهل ایمان، روزی حلال و پاکیزه‌ای که ما نصیب شما کرده‌ایم بخورید و شکر خدا به جای آرید اگر شما خالص خدا را می‌پرستید^۴.

پس از آن که همه مردم را مورد ندا و خطاب قرار داد. در این آیه، مؤمنان را برای بزرگداشت و احترام آنان ندا قرار داده. گویا که ندای مردم، مقدمه ندای مؤمن قرار گرفته و لذا روش امر به خوردن را نیز تغییر می‌دهد و نسبت رزق را در اینجا به خود داد و بر مؤمنان واقع کرد، گویا که مقصود از ایجاد خوردنی، مؤمنان هستند. مقدم داشتن صفت «طیبات» بر «رزقناکم» و امر به خوردن، در اینجا

^۱ جواد آملی، تفسیر موضوعی قرآن کریم (حیات حقیقی انسان در قرآن)، ج ۱۷، ص ۲۳-۲۴

^۲ رفیعی محمدی، نسیم عشق: عوامل تحکیم و تزلزل خانواده، ص ۲۱۳

^۳ همان

^۴ سوره بقره، آیه ۱۷۱

افادهٔ وجوب یا استحباب می‌کند، چون جملهٔ «رزقناکم» مفید اباحه است به خلاف سایر مردم که از امر آنان به خوردن جز مباح بودن آن، چیزی استفاده نمی‌شود.^۱

روحیه ای تشکر از همسر یک امر معنوی است امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «بهترین زنان شما آن بانویی است که اگر به او چیزی دهند و یا خدمتی کنند، سپاسگزاری نماید و چنانچه از او با گیرند راضی و خشنود باشد»^۲

تشکر از همسر، تشکر از خداست و تشکر از خدا، به تشکر از همسر وابسته است. امام صادق (علیه السلام) تشکر از عوامل انسانی را از حقوق خداوند متعال برمی‌شمرد: «مَنْ حَقَّ الشُّكْرُ لِلَّهِ عَلَى نِعْمَةٍ أَنْ يَشْكُرَ مَنْ أَجْرَى تِلْكَ النِّعْمَةَ عَلَى يَدِهِ؛ از حق شکر خداوند به خاطر یک نعمت، تشکر از کسی است که این نعمت به دست او جاری شده است»^۳.

هر وقت زن به خاطر کاری که مرد کرده است از او قدردانی و تشکر می‌کند، مرد بابت آن قدردانی به زن امتیاز می‌دهد؛ چون حس می‌کند زن دوستش دارد. مردان برای امتیاز دادن به زن لزوماً نمی‌خواهند زن برای آنها کاری انجام دهد و فقط می‌خواهند زن دوست‌شان بدارد و قدردان باشد. لذا لازم است زنان از مردان قدردانی کنند؛ والا انجام وظایف از ناحیهٔ مردان بی‌اهمیت می‌شود.^۴

۳_۲: سخنان محبت آمیز

از جمله ابراز محبت‌های مستقیم نسبت به دیگران، ابراز محبت زبانی است. در این نوع ابراز محبت‌ها طرفین برای نشان دادن عشق و علاقه به همدیگر، از قواعد گفتاری و استفاده از کلمات، عبارات، مثل‌ها، اشعار، اشارات و کنایات زبانی و نوشتاری و نظایر آن بهره می‌برند. البته، همچنان که توانمند بودن در به‌کارگیری این فن برای رسیدن به هدف بسیار کارساز است، عدم دقت در این کار ممکن است به نقض غرض منتهی شده زوجین را از مقصدشان دور کند.^۵

^۱ سلطان علی شاه، متن و ترجمه فارسی تفسیر شریف بیان السعاده فی مقامات العبادة، ج ۲، ص ۳۳۶

^۲ مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۳۹

^۳ نمازی شاهرودی، سفینه البحار، ج ۱، ص ۷۱۱

^۴ گری، مردان مریخی، زنان ونوسی، ص ۱۷۹.

^۵ پور یزدی، دوستت دارم همسر عزیزم، ص ۲۲

مهارت حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در استفاده از ابزار زبان برای نشان داده عشق و علاقه خویش به همسرشان امیرالمؤمنین (علیه السلام) در این عبارت زیبای ایشان خطاب به همسرشان نمایان است: «رُوحِي لِرُوحِكَ الْفِدَاءُ، وَ نَفْسِي لِنَفْسِكَ الْوَقَاءُ؛ جانم به فدایت و خودم به قربانت»^۱

خوش بیانی و مهربانی با همسر یکی از نمودهای برجسته معاشرت پسندیده است. این ویژگی اخلاقی دو جانبه بوده و هریک از همسران باید به آن آراسته باشند. کسی که در برخورد با همسر با چهره‌ای بشاش، ادای کلمات زیبا، با صدای آرام، منطقی، متواضعانه و دلسوزانه ظاهر می‌شود. پیامبر گرامی (صل الله علیه و آله) درباره ارزش و جایگاه خوش گفتاری می‌فرمایند می‌فرمایند: «شایسته‌ترین مردم از نظر ایمانی، خوش‌اخلاق‌ترین آنها و مهربان‌ترین آنها با خانواده‌اش است و من مهربان‌ترین شما با خانواده‌ام هستم»^۲

چگونگی گفت و گو بین زن و شوهر آن‌چنان باید باشد که همدلی و آرامش را به همراه آورد. همان گونه که در قرآن کریم آمده: «فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيْنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى؛ و با او کمال آرامی و نرمی سخن گویند، باشد که متذکر شود یا (از خدا) بترسد (و ترک ظلم کند)»^۳. «قَوْلًا لَّيْنًا» سخن گفتنی نرم یعنی مدارا و رفق نمائید با او و بطریق لطف و حسن خلق دعوت کنید^۴.

روی خوش و گشاده و خوش سخنی یکی از عوامل ایجاد آرامش و محبت در خانواده و مدیریت آن است. امام باقر (علیه السلام) در این باره می‌فرمایند: «گشاده رویی سبب جلب محبت و قرب خداست و ترش رویی سبب جلب بغض و کینه و دوری از خدا»^۵.

زن به ابراز محبت زبانی همسر خود به شدت نیاز دارد و به وسیله آن از محبت قلبی همسر خود نسبت به خود اطمینان پیدا کرده، و هرگز شیرینی آن را فراموش نمی‌کند؛ همان‌گونه که محبت مرد به همسرش مایه خوشبختی خانواده است، مهربانی و محبت زن به همسرش نیز موجب استحکام

^۱ بحرانی، *مدینه المعاجز*، ج ۳، ص ۳۶۹.

^۲ الحر العاملی، *وسائل الشیعه*، ج ۱۲، ص ۱۵۳

^۳ سوره طه، آیه ۴۴

^۴ کاشانی، *تفسیر کبیر منهج الصادقین فی إلزام المخالفین*، ج ۵، ص ۴۶۹

^۵ نوری، *مستدرک الوسائل*، ج ۸، ص ۴۵۳

روابط زوجین خواهد بود. در سخنان پیشوایان دین به بانوان سفارش شده که با محبت و مهربانی، رضایت همسر را به دست آورند.^۱

۳-۳: مشورت کردن

«مشورت» به عنوان یک اصل در خانواده‌ها لازم است که حاکم باشد. اختلافات هایی که در بعضی از خانواده‌ها پیش آمده اعم از مسائل معیشتی، و تمامی برخوردها، بهترین راه این است که زوجین و یا فرزندان با هم مشورت صمیمانه و همکاری داشته و همدم یکدیگر باشند، یکدیگر را درک کرده و درباره دلیل ها و نظرات یکدیگر تفکر کنند، خودخواهی ها را کنار گذاشته و به حکم عقل بیاندیشند، چرا که از طریق مشورت و شورا است که فکر جدیدی بین تفکرات به وجود می آید.^۲

امیرمؤمنان علی (علیه السلام) می‌فرماید: «مَنْ اسْتَبَدَّ بِرَأْيِهِ هَلَكَ وَمَنْ شَاوَرَ الرَّجَالَ شَارَكَهَا فِي عُقُولِهَا؛ هر کس خودرأی باشد، هلاک می شود و هر کس با افراد صاحب نظر مشورت کند، در عقل آنان شریک می شود».^۳

در بسیاری از موارد، همسران می‌توانند با مشورت یک دیگر نظرهای خود را هماهنگ کنند و از تعارض آن‌ها بکاهند. گفتنی است که لزوم و ارزش گفتاری مشورت با همسر، در کارها و تصمیم هایی است که به خانواده مربوط می‌شود؛ مثل چگونگی شیردادن به کودک و مدت آن، محل زندگی، خوراک و پوشاک و....^۴

همان گونه که خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَ تَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا؛ گر آن دو با رضایت و مشورت یکدیگر بخواهند، کودک را (زودتر از دو سال یا بیست و یک ماه) از شیر بازگیرند، گناهی بر آنها نیست».^۵

---

^۱ فاخری، اخلاق خانواده، ص ۵۲

^۲ جمالی، تدبیر معشیت از دیدگاه آیات و روایات، ص ۵۳

^۳ نهج البلاغه، قصار ۱۶۱

^۴ مصباح یزدی، پرسشها و پاسخها، ص ۳۰۷

^۵ سوره بقره، آیه ۲۳۳

از شیر گرفتن کودک، نیاز به مشورت و توافق والدین دارد. زن و شوهر درباره امور نوزاد باید مشورت کنند.^۱

هدف اساسی از شور و مشورت زن و مرد با یکدیگر این است که دو عضو اصلی خانواده از افکار و نظریات یکدیگر آگاهی یابند و عملاً آنچه به عقل و منطق نزدیک تر است انجام شود. کمترین فایده این کار این است که موجودیت زن و شوهر محفوظ می ماند.^۲

زوجین هر کدام به نوبه خود صاحب تجربه اند و هم بعضاً از علم و دانشی برخوردار هستند که هر کدام به نوبه خود در گره گشایی مسائل زندگی کارساز است. از سویی دیگر، از لوازم شریک زندگی قرار دادن کسی؛ استفاده از این توانمندی ها و در نتیجه مشورت با وی در امور زندگی است. حتی اگر همسر تخصص کافی در زمینه ای نداشته باشد. ولی از بابت شراکت زناشویی و احترام به شریک زندگی، بهتر است به رأی و نظر او گوش فراداده؛ و از وی نظرخواهی شود.^۳

امام کاظم (علیه السلام) با بیانی شیوا در این باره می فرماید: «مَنْ اسْتَشَارَ لَمْ يَعْذَمْ عِنْدَ الصَّوَابِ مَادِحاً وَ عِنْدَ الْخَطَا عَازِراً؛ کسی که مشورت می کند اگر کارش را درست انجام دهد مردم او را می ستایند و اگر اشتباه کند دیگران وی را معذور خواهند داشت».^۴

ترویج و تحکیم روحیه مشورت و نظرخواهی در خانواده و مبارزه جدی با روحیه استبدادی و دیکتاتوری و خودمحوری که اساس و پایه اولیه فساد و تباهی در خانواده و جامعه است.^۵

یک مرد اگرچه مدیر خانواده می باشد، اما نباید زور گویانه به امر و نهی بپردازد، بلکه باید به دیدگاه های اهل خانواده خود نیز توجه کرده و با در نظر گرفتن خواست و سلیقه های معقول و مشروع آنان، امور خانواده را تنظیم کند. بی توجهی سخت گیری بیش از حد، عواقب زیان باری همچون از

---

^۱ قرائتی، تفسیر نور، ج ۱، ص ۳۶۵

^۲ رشید پور، عوامل استحکام خانواده، ص ۲.

^۳ پور یزدی، دوستت دارم همسر عزیزم، ص ۳۹

^۴ حلوانی، نزهة الناظر و تنبيه الخاطر، ص ۱۲۳.

^۵ ویسی، خانواده آسیب ها و راهکارها، ص ۱۱۶

بین رفتن محبت ها نسبت به هم، ایجاد نفرت، جدایی روحی و روانی و ایجاد محیط خفقان آور در خانه در پی دارد.^۱

۳_۴: دلجویی از همسر

در یک خانواده سالم خانواده زن و شوهر از نیازهای هم آگاه بوده و برای ارضای این نیازها تلاش می کنند. زوجین در این خانواده یکدیگر را دوست داشته و برای هم ارزش و احترام قائل هستند. اعضا در برابر هم حقوق و تکالیفی داشته و برای ادای این حقوق و احترام به یکدیگر تلاش می کنند. در خانواده هر دو طرف از طریق همدلی، دلجویی و بهره گیری از کلمات گرم و مناسب، روحیه یکدیگر را تقویت می کنند. به جای مردسالاری یا زن سالاری، در این خانواده حق سالاری حاکم است. بین اعضای خانواده به تناسب موقعیت و امکانات، تقسیم کار صورت می گیرد.^۲

رسول خدا (صل الله علیه و آله) و خدیجه کبری (سلام الله علیها) نه تنها عشقشان را در دل پنهان نمی داشتند بلکه با ظرافتی خاص آن را ابراز می کردند. رسول خدا (صل الله علیه و آله) در پیغامی که به ایشان فرستادند فرمود: «همسر خدیجه! گمان مبر که دوری ام از تو باهدف دور شدن از تو یا از سر خشم و غضب به تو بوده، بلکه دستور خداوند چنین بوده است تا امر او بر پا شود. جز خیر را در این دوری گمان مبر؛ و خداوند (به سبب این گذشت تو) هرروز بارها نزد بزرگوارترین ملائکه خود به تو مباحثات می کند»^۳

همسری که که بیش تر اوقات را در خارج از خانه در پی روزی حلال می گذراند، خسته بوده. همچنین همسری که به خانه می آید، باید بداند که همسر خود در نبود او ده ها کار انجام داده، به زندگی و فرزندان رسیدگی کرده و اینک خسته شده. در انتظار شوهر خود بوده تا با همدلی از وی دلجویی کرده و احوالش را پرسیده و خسته نباشید بگوید تا خستگی او را رفع کند. پیداست که دلجویی و همدلی شوهر با همسرش آثار مثبت و ارزنده ای به جای گذاشته؛ و زندگی را شیرین و رضایت بخش می کند، و از بروز مشکلات جلوگیری خواهد کرد.^۴

---

^۱ فاخری، اخلاق خانواده، ص ۱۲۷.

^۲ صافی، مدیریت و اقتصاد خانواده، ص ۱۸

^۳ مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۷۸.

^۴ کوثری، بهداشت روانی خانواده، ص ۸۴

در منابع تاریخی از سیره رسول خدا (صل الله علیه و آله) در برخورد با همسر بیمارشان حضرت خدیجه کبری (سلام الله علیها) چنین گزارش شده است: «زمانی که همسر گرامی رسول خدا (صل الله علیه و آله) خدیجه کبری (سلام الله علیها) بیمار شد همان بیماری که به سبب آن درگذشت رسول خدا (صل الله علیه و آله) بر ایشان وارد شدند و فرمودند: ای خدیجه، برایم بسیار سخت و ناگوار است که تو را این گونه ببینم. البته خداوند در بسیاری از چیزهایی که برای ما سخت است و ناگوار است خیر کثیر قرار داده است»^۱.

همسران می‌توانند سنگ صبور هم باشند و برای یکدیگر گره‌گشا باشند حتی اگر همسران نتواند مسئله‌ی یکدیگر را حل کنند، شنیدن سخن و درد دل کردن نزد همدیگر به تنهایی، نوید بخش آرامش است و از غم و اندوه روحی و روانی می‌کاهد. مهر و محبت و ابراز آن فقط برای دوران خوشی و سرور نیست بلکه شایسته است دامنه و گستره محبت، ناخوشی‌ها و سختی‌ها را نیز پوشش دهد و از رنج و آلام بکاهد.^۲

۴: تاثیر سلبی مهارت های کلامی

مهارت کلامی آثار فراوانی در مدیریت اختلاف در خانواده دارد از این رو مقاله حاضر به آثار های این مهارت پرداخته که یکی از این بخش ها مربوط به تاثیر سلبی می باشد که عبارت اند از:

۴-۱: پرهیز از ناسزاگویی

محیط خانواده مملکت کوچکی است که باید گرم نگهداشته شود. ریاست منزل از نظر قرآن، به عهده ی مرد است و مرد باید طوری رفتار کند که هم در میان خانواده نفوذ کلمه داشته باشد و هم بر دل افراد خانواده حکومت کند.^۳

یکی از کارهای زشت و حرام که متأسفانه جوامع انسانی به آن گرفتار هستند، دادن القاب زشت و فحش به همدیگر است. یکی از آفات زبان، دشنام و ناسزاگویی است و آن عبارت است از این که انسان از امور قبیح و مستهجن با عبارات و الفاظ صریح تعبیر کند و کلمات ناشایست و دور از شأن

---

^۱ مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱۹، ص ۲۰

^۲ پور یزدی، دوستت دارم همسر عزیزم، ص ۲۴

^۳ مظاهری، خانواده در اسلام، ص ۱۵۲

آدمی را بر زبان جاری نماید که در اصطلاح به آن سب یا فحش می گویند. فحش مفهوم وسیعی دارد که شامل نسبت های زشت ناموسی نیز می شود.^۱

ناسزاگویی و فحاشی در خانواده به عنوان رفتاری ناشایست موجب نارضایتی، اختلافات و ناراحتی های عمیق زن و شوهر می شود. علاوه بر اینکه این عمل از شخصیت اجتماعی انسان کاسته، محبت و صمیمیت او را با دیگران از بین می برد.^۲

حضرت علی (علیه السلام) می فرماید: «سُوءُ الْمَنْطِقِ يُزْرِى بِالْقَدْرِ وَ يُفْسِدُ الْأَخُوَّةَ؛ سخن بد، ارزش آدم را کم و برادری را از بین می برد»^۳

بیشتر اوقات، درگیری های لفظی همسران با ناسزاگویی این افراد پایان یافته و در نتیجه زن که همواره مورد بدگویی شوهر قرار می گیرد، کینه او را به دل پرورش داده و از او متنفر خواهد شد؛ پس این طور است که این افراد نزد همسر خود از محبوبیت و احترام معمول خانوادگی، برخوردار می باشند، شخصیت آنها نزد همسرشان خرد خواهد شد. ناسزاگویی در خانواده، نه تنها مشکلی را حل نمی کند، بلکه بر مشکلات نیز خواهد افزود. شخص هتاک در خانواده، به عنوان فردی نامتعادل شناخته شده که خواسته همه مشکلات را با بیان زشت خود حل کند و به جهت بی احترامی زیاد به افراد خانواده و ناسزاگویی به آنان، به تدریج، حرمت خویش را نیز ضایع می کند.^۴

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا؛ و بندگانم را بگو که همیشه سخن بهتر را بر زبان آرند، که شیطان (بسیار شود به یک کلمه زشت) میان آنان دشمنی و فساد برمی انگیزد، زیرا دشمنی شیطان با آدمیان واضح و آشکار است»^۵.

---

^۱ امین، آفات زبان، ص ۱۷۳،

^۲ ویسی، خانواده آسیب ها و راهکارها، ص ۳۷

^۳ آمدی، غرر الحکم، ج ۱، ص ۱۲۷

^۴ فاخری، اخلاق خانواده، ج ۱، ص: ۷۹

^۵ سوره اسراء، آیه ۴۳

کلام و گفتار خوب، زمینه‌ساز محبت، و سخن‌ناروا، زمینه ساز انواع وسوسه های شیطانی است. آری سخن نیکو، زمینه‌ی وسوسه را می‌زداید.^۱

همچنین امام صادق (علیه السلام) درباره عواقب بدزبانی همسر فرمودند: «سه چیز زندگی را تیره و تار می‌گرداند: حاکم ستمگر، همسایه بد و زن بد دهن و فحاش»^۲.

۴-۲: پرهیز عیب جویی

حفظ حرمت و شخصیت افراد، به ویژه از سوی کسانی که با هم انس و الفتی دارند، موجب استحکام روابط آنان خواهد شد و هرگز نباید به دلیل ارتباط صمیمانه، از این مهم غفلت ورزید. در روایات، جلوه های متعددی از رفتارهای احترام آمیز همسران نسبت به یکدیگر وارد شده است. برآوردن خواست همسر همچنین از امام علی روایت شده است که می‌فرماید: «إِنَّهُنَّ أَمَانَةُ اللَّهِ عِنْدَكُمْ، فَلَا تُضَارُّوهُنَّ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ؛ آنان، امانت خدا در نزد شما هستند. بنا بر این، به آنان گزند نرسانید و با ایشان بدرفتاری نکنید»^۳.

در مقابل عیب جویی، ملامت و تمسخر، که رویکردهایی ضد تغافل محسوب می‌شود، به شدت در خانواده مورد نکوهش آموزه های دین قرار گرفته. از آن جمله امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: «إِيَّاكَ أَنْ تُكَرِّرَ الْعُتْبَ؛ فَإِنَّ ذَلِكَ يُغْرِي بِالذَّنْبِ، وَيُهَوِّنُ الْعُتْبَ؛ از تکرار عتاب و سرزنش بپرهیز، چرا که این کار او را به انجام گناه جری تر و سرزنش را بی اثر می‌کند»^۴.

بزرگواری چه به عنوان یک خصلت فردی و یا اجتماعی زیباترین جلوه اخلاقی را ترسیم می‌کند؛ اما در زندگی مشترک، حضور موثر و نافذ دارد. زن و شوهر در زندگی خود بیشتر از هر مجموعه دیگری باید از این روحیه برخوردار بوده؛ این روحیه می‌توان کانون زندگی را محل آرامش و امنیت قرار داد و از ترویج بدی ها و زشتی ها جلوگیری کرد که زندگی مشترک شرایطی را ایجاد می‌کند که زن و شوهر در حالات و روحیات خود کنجکاو بوده و متفکرانه عیوب و ایراد های هم دیگر را مورد توجه

^۱ قرائتی، تفسیر نور، ج ۵، ص ۷۶

^۲ مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۲۳۴.

^۳ نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۵۱

^۴ محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۸، ص ۵۴۶؛ لیشی واسطی، عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۶۳، ح

قرار دهند. اگر این روحیه به بازگو کردن مسایل و عیب جویی از یکدیگر منجر شود، شادی را از صحنه زندگی به بیرون رانده و جوّی پر از بدبینی بر فضای زندگی حاکم می‌کند. اما بزرگی انسان را ملزم کرده که عیب پوشی را جایگزین عیب جویی کند.^۱

---

^۱ نگارش، *راههای تقویت باورهای دینی*، ص ۱۹۸

نتیجه

مقاله حاضر با موضوع شیوه های ارتباط کلامی همسران در سیره اهل بیت (علیهم السلام) می باشد که از بخش های مختلفی از جمله مفهوم شناسی کلام، سیره، جایگاه مهارت کلامی همچنین مهارت کلامی ایجابی از جمله: تشکر و قدر دانی، سخنان محبت آمیز، مشورت کردن و دلجویی از همسر و تاثیر سلبی مهارت های کلامی مانند پرهیز از ناسزا گویی و پرهیز عیب جویی تشکیل شده است.

سخن گفتن یکی از الطاف پروردگار به انسان می باشد که می تواند ارتباط خود با جامعه دیگر را برقرار نموده و نیاز های خود را برطرف نماید اما این نوع سخن گفتن نیاز به مهارت کافی دارد تا بتواند اختلاف ها و سوء تفاهم ها را برطرف نماید از این رو با توجه به مقاله حاضر می توان به نتیجه رسید که اگر زوجین از مهارت کلامی کافی برخوردار باشند هیچ گاه تشکر از یک دیگر را فراموش نمی کنند و همواره در بین کلام خود با یک دیگر از سخنان محبت آمیز استفاده می کنند در مهارت کلامی لازم است به مشورت با یک دیگر بپردازند و در سختی ها از یک دیگر دلجویی کنند در مهارت کلامی و دوری از اختلاف لازم است زوجین عیب جویی نکرده و و از لفاظ بد و ناسزا گویی استفاده نکنند.

منابع

قرآن کریم

- ۱) آمدی، عبد الواحد، غرر الحکم و درر الکلم، قم، دارالکتب الاسلامی، بی تا.
- ۲) ابن فارس، معجم المقاییس الغه، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ه ق
- ۳) اندلسی، ابن مالک، الفیه ابن مالک: فی النحو و الصرف، علی چراغی، تهران، پایا، ۱۳۹۷ ه ش
- ۴) ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد، مقدمه ابن خلدون، بیروت، دار الفکر، بی تا
- ۵) ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دارالفکر، ۱۱۱۴ ه ق
- ۶) امین، محمد، افات زبان، تهران، طیب، ۱۳۷۶ ه ش
- ۷) بحرانی، هاشم، مدینه المعاجز، قم، دار الحجه، ۱۳۸۳ ه ش
- ۸) پور افکاری، نصرت الله، فرهنگ جامع روانشناسی، روانپزشکی، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۳ ه ش
- ۹) پوریزدی، رحمت، دوستت دارم همسر عزیزم، قم، انتشارات قدس، ۱۳۹۹ ه ش
- ۱۰) تنه کار، محسن، زندگی زناشویی فوق العاده، تهران، نجابت، ۱۳۸۴ ه ش
- ۱۱) جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن کریم حیات حقیقی انسان در قرآن، قم، اسراء، ۱۳۷۸ ه ش
- ۱۲) جمالی، قربان، تدبیر معیشت از دیدگاه آیات و روایات، قم، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، پژوهشکده تحقیقات علوم اسلامی امام صادق (ع)، ۱۳۸۵ ه ش
- ۱۳) حکیم، محمد تقی، الاصول العامه للفقہ المقارن، قم، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۴۱۸ ه ق
- ۱۴) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، نشر موسسه آل البیت، بی تا
- ۱۵) حلوانی، حسین بن محمد، نزہه الناظر و تنبیه الخاطر، قم، چاپ و نشر، دارالحديث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۸۳ ه ش
- ۱۶) رفیعی محمدی، علی محمد، عوامل تحکیم و تزلزل خانواده، تهران، رسول اعظم لاحیاء التراث، ۱۳۹۳ ه ش
- ۱۷) راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دار القلم، چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.

- ۱۸) رشید پور، مجید، عوامل استحکام خانواده، تهران، انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۹۸ ه ش
- ۱۹) سلطان علی شاه، سلطان محمد بن حیدر، تفسیر بیان السعاده فی مقامات العباد، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۸ ه ش
- ۲۰) صافی، احمد، مدیریت و اقتصاد خانواده، تهران، انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۹ ه ش*
- ۲۱) فارابی، محمد بن محمد، إحصاء العلوم، لبنان، دار و مكتبة الهلال، بی تا
- ۲۲) فاخری علیرضا، منتظری، محمد حسین، اخلاق در خانواده، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، اداره آموزش های عقیدتی سیاسی، ۱۳۷۸ ه ش
- ۲۳) قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳ ه ش
- ۲۴) کاشانی، فتح الله بن شکر الله، تفسیر کبیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین، تهران، اسلامیة، ۱۳۷۸ ه ش
- ۲۵) کوثری، یدالله، بهداشت روانی خانواده، تهران، زمزم هدایت وابسته به پژوهشکده علوم اسلامی امام صادق (علیه السلام)، ۱۳۹۰ ه ش
- ۲۶) گری، جان، مردان مریخی، زنان ونوسی، امیری، مینا، تهران، پژواک، بی تا
- ۲۷) لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ، قم: موسسه فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۷۶ ه ش
- ۲۸) معین، محمد، فرهنگ معین، تهران، زرین، چاپ سوم، ۱۳۸۶ ه ش
- ۲۹) محسنیان راد مهدی، ارتباط شناسی، تهران، سروش، ۱۳۸۸ ه ش
- ۳۰) ملک زاده، محمد، سیره سیاسی معصومان (ع) در عصر حاکمیت جور، قم، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۲ ه ش
- ۳۱) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران، دار الکتب الاسلامیه، بی تا
- ۳۲) مصباح یزدی، محمدتقی، پرسش ها و پاسخ ها، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۳ ه ش
- ۳۳) مظاهری، حسین، خانواده در اسلام، قم، شفق، ۱۳۶۴ ه ش
- ۳۴) محمدی ری شهری، محمد؛ میزان الحکمه، دارالحدیث، چاپ پنجم ۱۳۸۴ ه ش
- ۳۵) نمازی شاهرودی، علی، مستدرک السفینه البحار، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۸ ه ق
- ۳۶) نوری، حسین، مستدرک الوسائل، قم آل بیت، ۱۳۲۰ ه ق

۳۷) نگارش، حمید، راههای تقویت باورهای دینی، قم، زمزم هدایت وابسته به پژوهشکده علوم

اسلامی امام صادق (ع)، ۱۳۸۶ ه ش

۳۸) ویسی، غلامرضا، خانواده آسیب ها و راهکار ها، قم، زمزم هدایت، ۱۳۹۴ ه ش